

tevens het aantal verbindingen is betrekkelijk gering. Antunes gebruikt haar *case study* om het model te toetsen en antwoord te krijgen op twee vragen: 1) was er voor de twintigste eeuw sprake van globalisering; en 2) is het concept van globalisering een bruikbaar hulpmiddel bij historisch onderzoek (p. 6)? Op beide vragen antwoord ze met ja.

Toch is er ruimte voor enkele kanttekeningen. Omdat het model van Held c.s. een sterk inductief karakter heeft en mede gemodelleerd is naar de vroegmoderne Europese expansie hoeft het niet te verbazen dat een *case study* naar Amsterdam en Lissabon, twee van de hoofdrolspelers in die Europese expansie, resultaten oplevert die aansluiten bij het model. Van een werkelijke toetsing van het model kan in dit soort gevallen niet gesproken worden. Op de vraag of er voor de twintigste eeuw al globalisering bestond, moet het antwoord dan ook luiden: ja, want in het model is globalisering geconceptualiseerd op een wijze die er voor zorgt dat er ook in de vroegmoderne tijd sprake was van globalisering. Andere definities en andere modellen hadden ongetwijfeld tot andere uitkomsten geleid.

Een belangrijke beperking van het door Antunes gekozen model is de geringe verklarende waarde. Het model zoals dat in deze studie wordt gehanteerd, is in essentie beschrijvend. Het legt geen verbanden tussen de verschillende componenten die onderscheiden worden, het biedt vrijwel geen verklaringen en is in die zin theorieeloos. Het effect daarvan is ook in de *case study* terug te vinden. Daar wordt weliswaar een adequate beschrijving gegeven van de economische relaties tussen Amsterdam en Lissabon, maar de verklaringen graven niet diep. Zo had ik graag veel meer gelezen over de regionale en nationale economie waarin Lissabon functioneerde en waaraan het in belangrijke mate zijn functie en positie in de (handels)netwerken ontleende.

Al met al ben ik dan ook niet overtuigd van de meerwaarde van het gehanteerde globaliseringsmodel in historisch onderzoek. Wat ondanks deze kanttekeningen over-eind blijft, is de poging van Antunes om de handelsgeschiedenis op een hoger plan te krijgen. Dat is iets wat nooit genoeg gewaardeerd kan worden.

Clé Lesger
Universiteit van Amsterdam

Arianne Baggerman en Rudolf Dekker, *Kind van de toekomst. De wondere wereld van Otto van Eck (1780-1798)* (Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2005) 623 p. ISBN 9028420835

Al eerder publiceerden Arianne Baggerman en Rudolf Dekker diverse artikelen over het bijzondere kinderdagboek van Otto van Eck. Nu is er een overkoepelende studie waarin delen van de eerdere artikelen terugkomen, maar ook veel nieuwe informatie te vinden is.

De in Delft woonachtige Otto van Eck (1780-1798), zoon van de patriot Lambert van Eck en Charlotte Amélie Vockestaert, begon op tienjarige leeftijd op instigatie van zijn ouders een dagboek bij te houden. Zijn ouders, behorend tot de elite, hielden er verlichte denkbeelden op na. Zij geloofden in de maakbaarheid van de wereld en de mens, in eigen verantwoordelijkheid en in een tolerante godsdienst. Ook waren zij aanhangers van nieuwe verlichte pedagogische inzichten, zoals die werden vertolkt door Jean-Jacques Rousseau en de Duitse filantropijnen. Waar Rousseau stond voor de natuurlijke ontwikkeling van het kind, dat vanzelf allerlei leeftijdsgebonden fasen zou

doormaken, voegden de filantropijnen daaraan toe dat de ouders deze ontwikkeling wel moesten sturen om zo met name de driften van het kind te kunnen sturen. De filantropijnen benadrukten het belang van ouderlijke observatie van het kind. Ouders moesten een hechte band met hun kinderen smeden om hen nauwkeurig in de gaten te kunnen houden. De intentie was om de emoties van het kind te beheersen, maar ook om het kind aan te zetten tot zelfreflectie. Het kinderdagboek vormde een uitstekend instrument om deze doelen te bereiken. Otto's ouders gaven aan welke thema's het dagboek van hun zoon moest bestrijken, lazen het dagboek en gaven er commentaar op. Otto moest rekenschap geven van de door hem gelezen boeken, maar vooral van zijn gedrag.

Door de controlerende en disciplinerende functie van het kinderdagboek te analyseren, brengen Baggerman en Dekker twee nieuwe inzichten voor het voetlicht. Ten eerste benadrukken zij de invloed van de verlichte pedagogiek op de ontwikkeling van het dagboek als genre. Ten tweede wordt uit hun betoog duidelijk dat dit dagboek niet zomaar een *journal intime* is, dat onproblematisch toegang geeft tot de gedachtewereld van een kind. Het is veeleer een instrument tot disciplineren, een middel om het geweten van het kind te ontwikkelen. Dit geweten omschrijven Baggerman en Dekker als product van de Verlichting: losgekoppeld van religieuze normen en nu verbonden met burgerlijke deugden.

Niet alleen zijn deze nieuwe inzichten over de functie van het kinderdagboek aan het einde van de achttiende eeuw overtuigend, het boek bevat nog veel meer wetenswaardigs. Het dagboek van Otto van Eck wordt in zijn sociale, culturele, politiek en religieuze context geplaatst op basis van zeer diverse bronnen zoals reisverslagen en politieke verhandelingen. De revolutionaire gebeurtenissen in Frankrijk en Nederland, waarin Otto's vader en zijn oom, de patriot Pieter Paulus, een grote rol spelen (Lambert van Eck werd na de Bataafse omwenteling gekozen in de Nationale Vergadering, waarvan Pieter Paulus de eerste voorzitter was) komen uitgebreid aan de orde. Ook behandelen de auteurs de wijze waarop het verlichtingsdenken Otto en zijn ouders beïnvloedde, bijvoorbeeld door de door hen gelezen literatuur. Door in te gaan op de geografische horizon, de vrienden- en kennissenkring, de aanleg van tuinen, het nieuwe tijdsbewustzijn, de fysico-theologie en ideeën over ziekten en dood schetsen zij de leefwereld van verlichte burgers aan het einde van de achttiende eeuw.

Het van vele afbeeldingen voorziene boek leest dan ook als een boeiende mentaliteits- en cultuurgeschiedenis van de late achttiende eeuw. Daarmee is het een schoolvoorbeeld van de zogeheten microgeschiedenis, die een individu of een bepaalde tekst als uitgangspunt neemt en die vervolgens zorgvuldig contextualiseert met het doel een historisch fenomeen aanschouwelijker te maken dan door middel van een analyse op macroniveau mogelijk zou zijn. Aan de hand van het dagboek van Otto van Eck wordt het concept Verlichting bijvoorbeeld veel levendiger en genuanceerder geschetst dan in een eenzijdige beschouwing van grote Verlichtingsdenkers als Voltaire. Baggerman en Dekker laten zich weliswaar weinig uit over hun methodologische uitgangspunt (zij stellen slechts dat het blikveld van Otto van Eck hun onderzoekspad bepaalde om zijn levenswereld te schetsen (p. 9)), met hun studie hebben zij laten zien uitgaand van één egodocument een prachtige en zeer leesbare cultuurgeschiedenis van een tijdvak te kunnen schrijven.

Willemijn Ruberg
Opleiding Geschiedenis Universiteit Leiden